

Tro og håp for fremtiden

Biskop Roald Nikolai Flemestad

Spør man i et kirkelig fellesskap om hvilke forventninger man har til fremtiden, blir problemstillingen egentlig en form for selvransakelse: Hva kreves for at et kirkesamfunn skal kunne vokse uten å miste kompassretningen? Mer direkte formulert: Hvem er vi og hva er vår oppgave som troende?

Arbeidere i vingården

Kirkeåret har to søndager – vingårdssøndagen og såmannssøndagen – som kaster lys over hvordan Jesu disipler skal virke på Guds oppdrag. Vingårdssøndagens tekster oppfordrer oss til reservasjonsløst å stille oss til Guds disposisjon, mens såmannssøndagen viser til Gud som den egentlig handlende. Lignelsen om såkornet forteller at det uanselige lille frø, sennepskornet, kan bli til en stor busk, fordi det er Gud selv som gir vekst. Kort sagt, vi skal i lydighet stille oss til Guds disposisjon, men Guds rikes vekst er til syvende og sist Guds egen sak. Det å skape en fremtid for Den nordisk-katolske kirke er ikke noe vi kan presse frem av egen kraft. Vår oppgave er å være uverdige tjenere som lydige utfører alt vi er pålagt å gjøre. Vi skal være arbeidere i vingården, gartnere som pleier jordsmonnet, og som søker å legge noe til rette slik at noe kan skje hvis Gud vil. I dette perspektiv kan vi si at vår oppgave simpelthen er å presentere Jesus i Den hellige ånds kraft, slik at mennesker kommer til tro og vil tjene i kirkens fellesskap.

Adressaten

Men, kan man spørre, hvem er de menneskene vi skal forkynne overfor? Eller annerledes sagt, hvis man skal starte et nytt initiativ som vårt kirkesamfunn, må man vel kunne fastslå at det er vanskelig å finne et mere uheldig tidspunkt, fordi vi lever i en kultur som har gitt opp kristendommen som irrelevant. Godtfolk tar ikke imot kristen forkynnelse hverken med nysgjerrighet eller entusiasme. Snarere kan det synes som de anser kristendommen som noe skrekkelig, fordi den taler om synd og elendighet og behovet for omvendelse – kristen tro lar så å si ikke mennesket være i fred. Men det paradoksale er at den gudløse tid vi lever i, samtidig er veldig religiøs. Dette bør vi søke å forstå, da denne religiøsiteten er radikalt annerledes enn kristendommens forestillingsverden. Vi står overfor – for å si det sosiologisk – en ikke-institusjonell privatreligiøsitet. En folkelig utgave av dette er den såkalte “New Age”-religionen.

For å forstå det jordsmonn som evangelieforkynnelsen skal sås inn i, må vi se nærmere på bakgrunnen for at New Age-religiøsiteten flourer. Utallige undersøkelser viser at denne ikke-institusjonelle religiøsitet er dominerende i hele Vesten. Det kan derfor være grunn til å etterspørre hva det er i vår kultursituasjon som gir den ikke-institusjonelle religiøsitet en slik gjennomslagskraft. Da denne kultursituasjon er en utilsiktet følge av Opplysningstidens politiske program, er jeg derfor nødt til å si litt om den historiske kontekst vi står i.

Vår samtidskultur i et historisk perspektiv

Den franske revolusjon tok sikte på å utradere de overleverte kulturelle og religiøse tradisjonene som til da hadde preget kirke- og familieliv. I stedet ville man opprette en ny samfunnsordning som forente det naturlige og det fornuftige i en etisk orden, hvorigjennom individet kunne finne sin plass i folkefellesskapet. Tanken var den at menneskene kunne finne en ny måte å leve sammen på hvis man ble kvitt det irrasjonelle. Siktemålet var at politiske prosesser, styrt etter rasjonelle kriterier, skulle knytte menneskene sammen i et nytt samfunn som kunne skape velferd og lykke for alle.

Etter mer enn to hundre års eksperimentering har drømmen om et fornuftig samfunn vist seg å være en illusjon. Det er ingen overgripende, organiske fellesskapsbånd som kan holde «det hele» sammen. Dagens samfunn er basert på det som gjerne kalles kombinatoriske interessesammenslutninger. Et samfunn bygget på individet som basiskategori vil ikke ha annet “lim” enn relasjonsnettverk som ivaretar løpende nyttehensyn. Et slikt samfunn er nødvendigvis sårbart. Den 22. juli opplevde vi en umåtelig tragisk voldsdåd. I likhet med andre anarkister handlet bombemannen ut fra den overbevisning at et skjørt samfunn gjennom voldshandlinger kan hektes av hengslene og derved radikalt endres. Til alt hell lyktes han ikke i sitt forsett. Ikke desto mindre er det grunn til å være bekymret for vårt samfunns stabilitet. Et sammenbrudd kan komme fra uventet hold. Vi har for eksempel også en annen type skjørhet som viser seg i tidsaktuelle politiske og økonomiske brytninger. Dette ligger kanskje nokså langt fra vårt tema, men det er viktig å fastholde at vi lever i en vanskelig tid.

Et immanent samfunn

På samme måte som samfunnet konstituerer seg selv politisk ved hjelp av fornuften, må enkeltmennesket skape sin egen livsverden ut fra hva man opplever som sant og riktig for seg selv. Hva enten det dreier seg om bruken av fornuften eller følelser, samfunnet eller enkeltmennesket, er “virkeligheten” innesluttet i seg selv. I denne immanens er det ikke plass for “fremmede” forestillinger

av metafysisk art. Sannheten om livet kan ikke komme “utenfra” og påtvinge seg, men må utspringe av mennesket selv, fastslo Kant. Derved fremstår Gud og mennesket som rivaler i kampen om hvem som skal bestemme hvilken verden som er den virkelige. Slik utviklingen er gått, må vi kunne enes om at gudstroen har vært den tapende part i denne strid.

På den annen side må det konstateres at heller ikke bortfallet av religiøse forestillinger har vært noen ubetinget suksess. De kulturelle problemer som Opplysningstidens samfunnsmodell medførte, ble tidlig i forrige århundre tatt opp av sosiologen Max Weber. Som en av forklaringene på tidens rotløshet, fremhevet han at vi lever i en byråkratisk-saklig kultur hvor livet har mistet sin fortryllelse. Vår livsverden er ikke bare uten poesi, men lar mennesket stå ensomt tilbake. Verdirelativismen i en individbasert kultur levner intet almengyldig å fortelle om menneskelivet. Allerede etter krigen gjorde kultursosiologene Theodor W. Adorno og Max Horkheimer gjeldende at Opplysningstidens drøm om en meningsbærende kultur er endt opp som underholdningsindustri; vi morer oss til døde bokstavelig talt.

Religiøsitet på den sekulære kulturs premisser

Det er denne politiske og kulturelle situasjon vi skal forkynne inn i. Bortfallet av fellesskapsbåndene i samfunnet får til følge at individet må søke meningen med livet på egen hånd. Hva den enkelte opplever som ekte for seg, er også åndelig sant for ham eller henne. Den ikke-institusjonelle religiøsitet som preger vår samtid, fremstår som et speilbilde av tidsånden. Utfordringen for kristen forkynnelse er at denne individbaserte religiøsitet ikke bare forefinnes som New Age-fromhet, men også har smittet over på kirkelivet.

Danskene skal ha ære for å være veldig ærlige om Den danske folkekirkes status. I 2009 og 2010 ble det foretatt opinionsundersøkelser av holdninger hos danske kirkegjengere og prester om hvordan de forstod gudstjenesten. Konklusjonen ble at Den danske folkekirke hadde gjennomgått en metamorfose. I det ytre lever den tradisjonelle kristne forestillingsverden videre i gudstjenestens lesninger og bønneformularer, samtidig som gudstjenestedeltagerne har en buddhistisk selvforståelse. Kristendommen er deres måte å søke åndelighet ut fra prinsippet om at enhver blir salig i sin tro. Meningen med det som sies og gjøres i gudstjenesten er ikke at det hele skal tros slik som det blir sagt og gjort. Gudstjenesten byr den enkelte et reservoar av symboler og forestillinger hvorfra man kan velge hva man synes passer best for en selv. Denne tilbudsfromhet på individets premisser får til følge at man ikke lenger kan tale om en sannhet som er felles for alle.

Denne privatreligiøsitet er i virkeligheten en funksjonell ateisme. Vi står overfor en ”ren” – i betydningen ikke-religiøs – “religiøsitet”, for å låne Romano Guardinis formulering. Religiøsiteten er uten forankring i Gud; den hviler i den personlige autonomi. Ordet «gud» gjenstår som en karakteristikk av den navnløse guddommelighet som ligger til grunn for alle religiøse uttrykk, en slags samlebetegnelse for summen av alle menneskers lengsel etter noe mer enn hverdagslivets trivialiteter. Gud blir en kategori uten avgrensning og følgelig innholdstom. Gud er hva, hvem og hvordan jeg selv ønsker Gud skal være. Men hvis alt er gyldig, blir alt likegyldig.

Bibelsk monotéisme

I møtet med denne tolerante ateisme må hver og en av oss spørre seg selv: Hvorfor tror jeg? Hva vil jeg med min tro? Nødvendigheten av en slik selvransakelse følger av den bibelske monotéisme. Allerede Moselovens første bud – *Du skal ikke ha andre guder enn meg* – lærer oss å skjelne mellom sann og falsk gudstro. Den falske gudstro er imidlertid noe annet og mer enn en uskyldig misforståelse; den har sin opprinnelse i det falne menneskets hang til avgudsdyrkelse (2 Kor 6:16, 11:4).

På denne måte er det bibelske gudsbilde uløselig forbundet med et sannhetskrav. Våre forestillinger om Gud må være sakssvarende. Slik stiller den bibelske gudstro mennesket til ansvar overfor en guddommelig vilje, en autoritet utenfor mennesket selv, som holder dom over dets tro og livsførsel.

I dagens religiøse pluralisme blir derfor oppgaven å forankre den enkeltes trosliv i det bibelske budskap slik det er formidlet til oss gjennom den kirkelige overlevering i form av gitte begreper, symboler, trosforestillinger og gudstjenestelige handlinger. Slik kan troen leves ut i et åndelig rom som overskrider enkeltmenneskets livsverden.

Det er altså ikke nok å møte Gud med fromhet bygget på et ønske om å gjøre oversanselige erfaringer. Åndelighet er i seg selv intet kriterium på sann gudstro, slik apostelen Paulus advarer kolossenserne: ”Pass på at ingen får fanget dere med visdomslære og tomt bedrag som hviler på menneskers tradisjoner og stammer fra grunnkreftene i verden, ikke fra Kristus.” (Kol 2:8)

Kristi oppstandelse

Det nye testamente selv gir oss målestokken for å vurdere sann kristen tro. Da Paulus skrev sine brev til korintermenigheten var det hans anliggende å ta et oppgjør med en fromhet som til forveksling var lik

vår tids New Age-religiøsitet. I menigheten fantes en gruppe som nettopp mente at troen kunne reduseres til privat åndelighet. Den kristne frihet, anså man, gjorde det overflødig å følge såvel en kristen moral som å forplikte seg på kirkelæren. Dermed mente man også å kunne se bort fra anstøtet i oppstandelsestroen. Apostelen irrettesetter dem med å skrive: “Hvis Kristus ikke er stått opp, da er deres tro uten mening (...) Hvis vårt håp til Kristus bare gjelder for dette liv, er vi de ynkeligste av alle mennesker.” (1 Kor 15:17-19)

Med andre ord, det er ikke du eller jeg som skal gi mening til vår tro. Troen hviler i ett saksforhold: Kristus er oppstanden; graven var tom. Det er denne oppstandelsestro vi bekjenner når vi i Den Hellige Ånds kraft sier at “Kristus er Herre” (1 Kor 12:3).

Min tro

Hvis Kristus er Herre, kan vi ikke tro at det å være kristen er en slags religiøs hobbyvirksomhet, for å si det litt brutalt. Vår tro går ut på at det finnes en helt ny virkelighet. Kristi oppstandelse betyr at det idag finnes noe som ikke var der før - et budskap som forkynnes til oss om håp og evig liv. Dette evangelium er ikke noe jeg har suget av eget bryst. Evangeliet kommer ikke til meg som fromme følelser, men som budskap og begrep. Det betyr ikke at mine følelser er irrelevante, men de utgjør *mitt* emosjonelle tilsvar på det som forkynnes meg. Jeg mottar altså troen som kirkens tro før den blir min tro. Trosbekjennelsen inngår i dåpshandlingen hvor jeg får del i den nye virkelighet som Guds barn. Trosakten fordrer derfor også underordning og lydighet. Paulus roser romermenigheten fordi de “av hjertet er blitt lydige mot den lære som ble overgitt” dem (Rom 6:18).

Kirkens tro

Det nye livet i dåpen skal altså leves ut i det kirkelige fellesskap. Et slikt krav kan virke urimelig når man lever i en kultursituasjon hvor samfunnet langt på vei har mistet overgripende fellesskapsbånd. Fristelsen ligger da nær at man kopierer det sekulære samfunn og reduserer det kirkelige fellesskap til et nettverk av religiøst interesserte. Kirketanken i Det nye testamente uttrykkes med overindividuelle forestillinger. Det kristne fellesskap kalles en tempelbygning hvor apostlene og profetene er grunnvollen, og hjørnesteinen er Jesus Kristus selv. I ham bygges menigheten opp til en bolig for Gud i Ånden (Ef. 2:20-22). Også overfor korinterne fremholder Paulus: “Vet dere ikke at dere er Guds tempel, og at Guds Ånd bor i dere?” (1 Kor 3:16) Som sakramentalt fellesskap kan kirken likeledes kalles et legeme: “Med én Ånd er vi alle døpt til å være ett legeme”, skriver apostelen som tilføyer vedrørende nattverdalken: “Og alle har vi fått én Ånd å drikke.” (1 Kor 12:13) Likeledes er

nattverdrødet tegn på menigheten som Kristi legeme “ved at vi alle har del i det ene brød” (1 Kor 10:17). Denne sakramentale enhet innebærer for det første at vi som troende ikke er overlatt til oss selv, og for det annet at det ikke går an å være kristen på egen hånd.

Mismot er synd

En følelse av mismot kan overvelde noen og enhver ved tanken på at vi skal forkynne Kristus inn i en samtid som har oppgitt kristendommen. Det er derfor viktig at vi besinner oss på såmannssøndagens budskap: Det er Gud som gir vekst. Vår oppgave som vingårdsmenn – og kvinner – består i å legge tingene til rette. Hvis vi føler tretthet i forhold til den store oppgaven, må vi ta inn over oss en innsikt fra munkefromheten i Oldkirken.

Munkene advarte mot *acedie* i fromhetslivet. Ordet betyr mismot, oppgitthet, meningsløshet. Oldkirkens munker har etterlatt til oss den innsikt at vi som troende ikke har lov til å henfalle til mismot. Sant nok kan vi oppleve nederlag i privatlivet og som fellesskap, men hva selve troen angår, må mismot møtes med det kristne håp. Kristus er oppstanden, og når redningsmannen er oppstanden, skal vi ikke fristes til oppgitthet. Den litt vanskelige setningen i Fader Vår – «Led oss ikke inn i fristelse» – kan kanskje best oversettes med «La oss slippe mismot». Når Jesus sier at disiplene skal be denne bønne daglig, er det fordi vi i hverdagens møye lett kan fristes til å tro at det ikke finnes en oppstanden Herre. Så la oss da si til hverandre: Hvis vi virkelig tror at Kristus er oppstanden, må vi i kraft av troshandlingens egen logikk ta innover oss at det finnes håp og fremtid også for trette arbeidere i vingården. Vi inngår i en ny virkelighet hvor Kristus er Herre og hele tilværelsen føres mot et mål som er satt av Gud selv.

Tro og håp for fremtiden

Denne tillit har jeg ønsket å uttrykke i mitt valgspåk som biskop: «Ærefrykt for Herren, styrket av Den hellige ånd» – *Per timorem Domini et sancti Spiritus consolationem*. Formuleringen henspeiler på ordene i Apostelgjerningene, hvor Lukas skildrer menighetens situasjon etter at en forfølgelsestid er over: «Kirken hadde nå fred over hele Judea, Gallilea og Samaria, den ble bygd opp og levde i ærefrykt for Herren, og den vokste styrket av Den hellige ånd.» (Ap.gj. 9:31)

La oss fortolke vår egen situasjon i samme perspektiv. Midt i alle vanskeligheter og tidens kulturelle brytninger finnes fred for dem som, styrket av Den Hellige Ånd, har ærefrykt for Herren. Det gir oss tro og håp for fremtiden.

Tiltredelsestale som biskop, Oslo, 6. august 2011

(noe forkortet og bearbeidet)